

Д. О. Куковинець, молодша наукова співробітниця
відділу дослідження проблем кримінального пра-
ва Науково-дослідного інституту вивчення про-
blem злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України
ORCID: 0000-0002-8417-5873

ДЕРЖАВНИЙ ДІЯЧ ЯК ПОТЕРПІЛИЙ ЗА СТ. 112 КК УКРАЇНИ: ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ*

Постановка проблеми. Убезпечення національних інтересів та збереження соціальних цінностей України в сучасних умовах геополітичних криз є пріоритетом загальнодержавного рівня. Його реалізація не уявляється можливою без гарантування додержання належного рівня кримінально-правової охорони життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави. Одним із вагомих показників забезпечення такого рівня охорони є якість норм законодавства про кримінальну відповідальність. При цьому означені норми повинні мати реальну здатність охопити усі суспільно небезпечні посягання, що загрожують сфері національних інтересів України. Крім того, вони повинні бути й спроможними забезпечити кримінально-правову охорону осіб, які безпосередньо в Україні здійснюють провідну державну та громадську діяльність. Гарантування безпекового простору для таких осіб є одним з елементів «безперервності» реалізації державної політики у її стратегічно важливих напрямках суспільної діяльності, а саме: утвердження суверенітету і територіальної цілісності України, сприяння стабільності її демократичного конституційного ладу, а також запобігання зовнішньому втручання у внутрішні справи держави.

Так, зокрема, нормою ст. 112 Кримінального кодексу України (далі – КК, Кодекс) передбачена відповідальність за посягання на життя державного чи громадського діяча. При цьому статус по-

терпілого, його виключна роль у державницькому розвитку є першорядним чинником суспільної небезпечності такого посягання. Відповідно, недоторканність та особиста безпека державних діячів є важливою складовою політичної стабільності у державі.

Незважаючи на своє існування протягом достатньо тривалого часу, текст норми, що міститься у ст. 112 КК, не позбавлений вад правозастосовного характеру. Так, відсутність нормативної дефініції поняття «державний діяч», а також усталених критеріїв ідентифікації осіб, що можуть бути охоплені означеною категорією фізичних осіб, зумовлює ситуацію перманентного розширення змісту норми², чим створюються ризики для порушення принципу правової визначеності та ймовірних зловживань на цьому тлі.

Для цілей правозастосовної практики окремого дослідження потребують так само питання виділення сутнісних ознак поняття «державний діяч» за ст. 112 КК, визначення змісту яких посилять правову основу для віднесення тієї чи іншої особи до числа потерпілих від означеного виду посягання.

З огляду на це вбачається необхідним провести ґрунтовний аналіз описаної вище проблеми, вирішення якої сприятиме формуванню концептуально виваженого підходу стосовно внесення змін до ст. 112 КК, а також забезпечуватиме «генетичний» зв'язок між характером посягання на життя певної категорії осіб, їх статусом та роллю у державно-владній діяльності.

* *Примітка.* Статтю виконано в межах реалізації теми фундаментального дослідження «Теоретичні та правозастосовні проблеми кримінально-правового забезпечення основ національної безпеки та оборони України» (державний реєстраційний номер: 0124U005179; термін виконання: I квартал 2025 р. – IV квартал 2027 р.).

² Зокрема, з часу свого прийняття ст. 112 КК піддавалася змінам п'ять разів. При цьому у чотирьох випадках стаття розширювалася завдяки включенню нових потерпілих від діяння.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окреслення проблематики кримінально-правової охорони державних діячів знайшло відображення у наукових дослідженнях порівняно невеликої кількості науковців. Зокрема, з часу прийняття КК 2001 р. аспекти кримінальної відповідальності за ст. 112, що стосується посягання на життя таких осіб, двічі комплексно аналізувалися на дисертаційному рівні (О. С. Сотула¹, О. О. Кияшко²). У межах окремих публікацій висвітлювалася науково обґрунтовані підходи до визначення поняття «державний діяч» (І. М. Федішин³), аналізувалися юридичні властивості персоналій, передбачених вищезгаданою нормою (Л. В. Мошняга та О. О. Леонідова⁴), визначалися характерні ознаки та складові державної діяльності, у зв'язку з якою на зазначену категорію осіб здійснюються посягання (Р. Л. Чорний⁵), тощо. Водночас питання перегляду законодавчо встановленого переліку державних діячів за нормою ст. 112 КК, вироблення критерію належності осіб до такої категорії, а так само висвітлення їх характерних ознак, що дозволяє розглядати їх як потерпілих за згаданою законодавчою нормою, не знайшли достатнього наукового осмислення.

Метою статті є наукове вирішення проблеми визначення поняття «державний діяч» у контексті ст. 112 КК, установлення необхідності удосконалення норми чинної редакції, а також виокремлення на цій підставі характерних ознак статусу державного діяча, констатація яких є необхідною для притягнення особи, яка посягає на життя такої категорії осіб, до кримінальної відповідальності.

При цьому задля забезпечення більшої структурованості вважаємо за можливе представити

основний виклад матеріалу через два блоки, один з яких має переважно концептуальний характер і стосується опису питань, що впливають із термінологічного навантаження поняття «державний діяч», а другий – охоплює питання, що виникають у процесі нормативного закріплення певного виду потерпілого за ст. 112 КК.

Виклад основного матеріалу.

І. *Проблеми, пов'язані із термінологічним навантаженням поняття «державний діяч»*, безпосередньо вплинули на обрання законодавцем підходу до окреслення кола осіб, щодо життя яких установа підвищена кримінально-правова охорона за ст. 112 КК. Так, ще на етапі розробки Кодексу 2001 р. Робоча група при Кабінеті Міністрів України (що фактичною займалася його підготовкою) запропонувала два протилежні погляди на опис потерпілих за означеною нормою. Перший із них відтворював закладену приписами ст. 58 КК 1960 р. традицію «перелікового» визначення, коли в назві статті міститься вказівка на родові поняття (у цьому випадку – «державний діяч»), а безпосередньо у тексті норми конкретно перелічуються відповідні йому видові персоналії⁶. Другий же, окрім іншого, обмежувався у диспозиції абстрактною згадкою потерпілого-державного діяча (без розкриття його змістовних ознак)⁷. Під час читань проекту КК у парламенті було прийнято рішення про взяття за базу першого варіанту тексту статті із його подальшим удосконаленням, що, вочевидь, свідчило про намір законодавця уникнути термінологічної абстрактності та невизначеності. Вбачаємо за можливе зазначити, що таке рішення, ймовірно, було зумовлено ризиками застосування поширювального тлумачення поняття «державний діяч», оскільки його етимологічна природа допускає двозначність інтерпретації. Так, державним діячем може позначатися як той, 1) хто вирізняється своєю активністю та енергійністю на якій-небудь

¹ Сотула ОС, 'Кримінальна відповідальність за посягання на життя державного чи громадського діяча' (дис канд юрид наук Національний університет внутрішніх справ 2003) 201

² Кияшко ОО, 'Посягання на життя державного чи громадського діяча: кримінально-правові та компаративістські аспекти' (дис канд юрид наук Національний університет «Одеська юридична академія» 2019) 271

³ Федішин ІМ, 'Деякі аспекти визначення державного діяча в кримінальному праві України: поняття, ознаки, зарубіжний досвід' (2023) (6) Юридичний науковий електронний журнал 496–501 <<https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/115>>

⁴ Мошняга ЛВ, Леонідова ОО, 'Ознаки посягання на життя осіб, які уособлюють конституційний лад та державну владу в Україні: аналіз положень статті 112 Кримінального кодексу України' (2019) (7) Наукові записки. Серія Право 154–158 <<https://doi.org/10.36550/2522-9230.2019.7.30>>

⁵ Чорний РЛ, 'Проблеми визначення поняття державної діяльності в Законі України про кримінальну відповідальність' (2014) (1) Право і суспільство 170–175

⁶ Відповідно, ними визнавалися Президент України, Голова Верховної Ради України, народний депутат, Прем'єр-міністр України, член Кабінету Міністрів України, Голова чи суддя Конституційного Суду України, або Верховного Суду України, або вищих судів України, а також Генеральний прокурор України [] Кримінальний кодекс України: Закон від 28.12.1960 р. *Верховна Рада України. Законодавство України*: оф. вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05#Text> (дата звернення: 25.02.2025).

⁷ Матеріали проекту Кримінального кодексу України 2001 року. Книга 5 (1999–2000 рр.), Харків, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Статиса Національної академії правових наук України, № 132СБ, , Арк. 448.) 244–245 (дата звернення: 25.02.2025).

роботі, в якійсь галузі життя (що є оціночним судженням), так і той, 2) хто обіймає керівну посаду¹. Ураховуючи цілі застосування ст. 112 КК, більш відповідним її контексту є друге значення, оскільки воно зосереджує увагу не на невизначеній кількості діяльних осіб, а лише на тих із них, хто виконує управлінсько-владні функції. Однак, буквально відображення такої дефініції у ст. 112 КК не є бажаним, адже тим самим підвищується рівень довільного включення (а то й виключення) на правозастосовному рівні до кола потерпілих – державних діячів будь-яких осіб, що виконують керівні функції. Водночас словникове розуміння цього поняття є корисним для теоретичних розробок.

Так, у сучасній доктрині кримінального права неодноразово здійснювалися спроби окреслення аналізованого поняття таким чином, щоб воно було позбавлено певного рівня умовності. Наприклад, свого часу В. В. Сташис як державного діяча визначав особу, яка виконує важливі державні функції у політичній, економічній, культурній галузях². О. С. Сотула, надаючи пропозиції щодо вдосконалення диспозиції ст. 112 КК, пропонував під таким діячем розуміти вищу посадову особу держави або члена вищих органів державної влади, що користується правом ухвального голосу в усіх питаннях, що розглядаються на засіданнях цих органів, якщо це прямо вказано у законах України³. І. М. Федішин під ним розуміє вищу посадову особу або члена вищого органу державної влади України, який обирається (призначається) на посаду в установленому Конституцією України та законодавством України порядку та, володіючи законними повноваженнями, які передбачені Конституцією України та/або іншими Законами України, здійснює діяльність у масштабах і в інтересах держави із виконання представницьких, організаційно-розпорядчих, контрольно-наглядових, установчих, законодавчих, виконавчих, судових, правоохоронних та інших функцій держави⁴.

¹ Бусел ВТ (ред) *Великий тлумачний словник сучасної української мови* (ВТФ «Перун» 2005) 306

² Першоджерело зазначено в статті: Мошняга ЛВ, Леонідова ОО, 'Ознаки посягання на життя осіб, які уособлюють конституційний лад та державну владу в Україні: аналіз положень статті 112 Кримінального кодексу України' (2019) (7) Наукові записки. Серія Право 155 <<https://doi.org/10.36550/2522-9230.2019.7.30>>

³ Сотула ОС, 'Кримінальна відповідальність за посягання на життя державного чи громадського діяча' (дис канд юрид наук Національний університет внутрішніх справ 2003) 62

⁴ Федішин ІМ, 'Деякі аспекти визначення державного ді-

О. О. Кияшко зазначає, що державні посадові особи є такими, що очолюють або є членами колегіальних вищих органів державної влади, які визначають ключові, стратегічні напрями державної політики в Україні⁵.

Не вдаючись до глибокого аналізу наведених визначень, зауважимо на їх основі про таке. «Державним діячем» у площині застосування ст. 112 КК є особа, яка вирізняється зі всієї системи державного управління своїм статусом, обсягом владних повноважень та мірою соціальної відповідальності. Використання дослідниками слів на кшталт «важливі державні функції», «вища посадова особа», «здійснює діяльність в масштабах і в інтересах держави», «ключові, стратегічні напрями державної політики» вказує на провідне становище такої категорії представників держави у владній ієрархії. Тобто у сенсі ст. 112 КК «державним діячем» має визнаватися не будь-який очільник або член державного органу, а лише той, рівень та місце якого у державній структурі дозволяє казати про його винятково відповідальний вплив на формування та реалізацію політики країни у тій чи іншій сфері суспільного життя.

Водночас фактор різноплановості діяльності таких осіб та певний рівень неоднозначності розуміння слів-орієнтирів на їх статус (як ті, що згадувалися вище, так й інші, подібні їм: наприклад, «центральне місце», «першорядне значення», «провідна роль» тощо) не дозволяє ствердно проголосити, що імплементація у текст статті визначення поняття «державний діяч» (як означених вище, так й інших) є доцільним рішенням.

Враховуючи це, «переліковий підхід» є більш ефективним, адже його застосування із більшою ймовірністю дозволить зберегти «гнучкість» у правозастосованні з огляду на необхідність швидкої адаптації до політичних трансформацій, таких як перейменування вже існуючих посад або ж введення нових у зв'язку зі створенням тих чи інших інституцій.

Ця теза підтверджується практикою внесення змін до ст. 112 КК шляхом доповнення переліку вказівками на відповідних державних діячів (як-

яча в кримінальному праві України: поняття, ознаки, зарубіжний досвід' (2023) (6) Юридичний науковий електронний журнал 499–500 <<https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/115>>

⁵ Кияшко ОО, 'Посягання на життя державного чи громадського діяча: кримінально-правові та компаративістські аспекти' (дис канд юрид наук Національний університет «Одеська юридична академія» 2019) 129

от, «Директор Національного антикорупційного бюро України»¹, «Голова чи член Вищої ради правосуддя», «Голова чи член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України»², «Директор Бюро економічної безпеки України», «Директор Державного бюро розслідувань»³). Такі зміни у КК виступали додатковим, похідним елементом ширших інституційних реформ державних органів. Водночас варто звернути увагу, що жодна пояснювальна записка до законопроектів, якими вносилися означені вище уточнення, не містила обґрунтування, чому певну особу має бути включено до тексту ст. 112 КК. Отже, розширення цієї норми здійснювалося радше з огляду на презумпцію «важливості» тієї чи іншої посади, а не у результаті ґрунтовного аналізу винятково владних функцій, які покладаються на державного діяча, через виконання яких його персона має піддаватися підвищеній кримінально-правовій охороні.

Означена тенденція, як уявляється, породжує ситуацію нерівномірної нормативно-правової оцінки, коли за приписами ст. 112 КК одні особи вважаються державними діячами, а інші – ні. При цьому така ситуація має два вияви: один пов'язаний з, умовно кажучи, «зовнішньою» фрагментарністю, а інший – із «внутрішньою». У першому випадку йдеться про випадки незазначення у ст. 112 КК осіб, роль та значення яких у площині нормального функціонування суспільних відносин щодо забезпечення основ національної безпеки у політичній сфері має не менш ключовий та стратегічний характер, ніж тих, що вже включені до цього переліку. Так, наприклад, видається не зрозумілим, чому «державним діячем» не визначено Голову Служби безпеки України, інституційна значимість якого (особливо у період дії воєнного стану) з огляду на функціональне навантаження його посади

(керівництво питаннями захисту державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності⁴) не викликає сумнівів.

У другому випадку «вибірковість» кримінально-правової охорони державних діячів простежується на рівні Кодексу. Так, окрім ст. 112, відповідні переліки потерпілих – державних діячів містяться ще у двох нормах КК: ст. 344 та ст. 346. Якщо список за ст. 346 КК повністю збігається із наведеним у ст. 112 КК, то за ст. 344 КК – ні. До останнього, зокрема, не включено голів чи суддів Верховного Суду / вищих спеціалізованих судів, але, при цьому додано осіб-представників інших посад (як-от, голова та члени Центральної виборчої комісії, Голова Антимонопольного комітету України, Голова Фонду державного майна України, Голова Державного комітету телебачення і радіомовлення України тощо). А, відтак, наявна розбіжність свідчить про фактичну відсутність концептуальних підходів до окреслення критеріїв належності до «державних діячів» та, ймовірно, може виявлятися показником проблеми більш глибокого рівня, а саме – нерозуміння сутності такого поняття, його надмірної складності чи розмитості.

Ще одним питанням, що напряду впливає із термінологічного навантаження поняття «державний діяч», є доцільність розміщення у їх переліку осіб, іменованих як «члени» (зокрема, члени Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Рахункової палати). Незважаючи на відносно сталий погляд законодавця у цьому аспекті, вважаємо, що розміщення серед потерпілих за ст. 112 КК таких осіб є досить суперечливим рішенням. Як зазначалося вище, з позиції буквального тлумачення державним діячем може вважатися той, хто спрямовує діяльність інших, знаходиться на чолі певної інституції, надає певні вказівки, що виходять із його владно відповідальних повноважень. Як убачається, такий абрис прав та обов'язків є зазвичай характерним для осіб, посади яких іменуються як «голова», «директор» тощо, а також у деяких випадках – для їх заступників. Так, наприклад, згідно з приписами Закону України «Про Рахункову палату» від 02.07.2015 р. № 576-VIII Голова Рахункової палати очолює Рахункову палату, здійснює загальне керівництво

¹ Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. *Верховна Рада України. Законодавство України*: оф. вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1698-18> (дата звернення: 25.02.2025)

² Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*: оф. вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#n686> (дата звернення: 25.02.2025)

³ Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо запровадження діяльності Бюро економічної безпеки України та пов'язаного з цим удосконалення роботи деяких державних правоохоронних органів: Закон України від 17.11.2021 № 1888-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України*: оф. вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1888-20#n33> (дата звернення: 25.02.2025)

⁴ Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. *Верховна Рада України. Законодавство України*: оф. вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 25.02.2025)

її діяльністю та забезпечує загальну організацію роботи Рахункової палати тощо¹. Саме на нього (за загальним правилом) покладається обов'язок накладати підпис на всі рішення Рахункової палати, чим підтверджується його виняткова роль у забезпеченні діяльності означеного органу.

Тут також варто окремо підкреслити, що розміщення членів органів, які не володіють керівними повноваженнями, в одному логічному ряду з тими, хто такі повноваження має, не є концептуально коректним підходом. За такого бачення, на нашу думку, фактично нівелюються відмінності у рівні управлінської значимості та розвиваються межі державно-владних повноважень. Враховуючи спрямованість ст. 112 КК на забезпечення стабільності та стійкості основ національної безпеки у політичній сфері, вбачаємо за можливе зауважити, що обмеження її дії вказівкою виключно на осіб, які очолюють ті чи інші інституції, видається більш логічним кроком. Посягання на життя таких діячів, ураховуючи їх роль у системі державного апарату, набагато ймовірніше створить вакуум у владній структурі та у перспективі призведе до зниження здатності держави ефективно реагувати на внутрішні та зовнішні виклики, викликаючи ті чи інші дестабілізаційні процеси.

Принагідно зазначимо, що підхід обмеження посягання на державних діячів лише ключовими фігурами у владній системі знайшов втілення у законодавстві про кримінальну відповідальність багатьох європейських країн. При цьому у певній частині зарубіжних КК відповідні норми поширюються виключно на голів держав: Президента – за ст. 115 КК Литви², ст. 134 КК Польщі³, ст. 276 КК Італії⁴; членів королівської родини – за ст. 485 КК Іспанії⁵; короля, його подружжя або спадко-

ємця престолу – за статтями 551, 556 КК Бельгії⁶. Водночас КК деяких інших держав, наприклад, таких як Молдова (ст. 342 КК⁷) та Сербія (у ст. 310⁸), альтернативно визначають кримінально караними посягання і на інших ключових представників влади: голову парламенту, прем'єр-міністра, членів уряду, Голови Конституційного Суду тощо.

З урахуванням цього вбачаємо за можливе зазначити, що чинна ст. 112 КК України потребує певного уточнення у частині перегляду переліку осіб, які визнаються державними діячами. При цьому визначальним критерієм, що має братися до уваги для цих цілей, є покладання на особу керівних повноважень у тому чи іншому секторі державної політики на загальноукраїнському рівні, що, відповідно, визначає ступінь її стратегічного впливу на державну політику та можливості безпосередньо впливати на розвиток ключових сфер державного управління.

II. *Проблеми, пов'язані із сутнісною характеристикою потерпілого – державного діяча.* Інше коло проблем, пов'язаних із застосуванням ст. 112 КК, стосується змістовних ознак потерпілого як обов'язкової конститутивної компоненти посягання. При цьому певною «зв'язкою» у цій площині виступає правова природа його владної діяльності, що лежить в основі відповідного державного статусу.

Базуючись на виокремлених Р. Л. Чорним властивостях владних повноважень⁹, можемо зазначити, що державний діяч, аби вважатися потерпілим за означеною вище статтею, має: 1) набути відповідного статусу в установленому законодавством порядку; 2) здійснювати свою діяльність у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України; 3) на момент

¹ Про Рахункову палату: Закон України від 02.07.2015 № 576-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*: оф. вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19#Text> (дата звернення: 25.02.2025)

² Baudžiamasis kodeksas: Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Valstybės žinios, 2000-10-25, Nr. 89-2741. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555> (date of access: 09.03.2025).

³ Kodeks karny : Ustawa of 06.06.1997 no. Dziennik Ustaw 1997 nr 88 poz. 553 : as of 13 February 2025. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970880553> (date of access: 09.03.2025).

⁴ Codice Penale : Regio decreto of 19.10.1930 no. 1398. *Gazzetta Ufficiale*. 1930. 26 October. URL: <https://www.gazzettaufficiale.it/sommario/codici/codicePenale> (date of access: 09.03.2025).

⁵ Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal : Ley Orgánica of 23.11.1995 no. 10/1995 : as of 11

June 2024. *Boletín Oficial del Estado*. 1995. 24 November. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444> (date of access: 09.03.2025).

⁶ Code Penale of 08.06.1867 no. 1867060850 : à partir du 29 fevrier 2024. *Moniteur belge*. 1867. 9 Juin. URL: <https://www.ejustice.just.fgov.be/eli/loi/1867/06/08/1867060850/justel> (date of access: 09.03.2025).

⁷ Codul penal al Republicii Moldova : of 18.04.2002 no. 985. *Monitorul Oficial*. 2009. 14 April. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143535&lang=ro (date of access: 09.03.2025).

⁸ Krivični zakonik : of 29.09.2005. *Sl. glasnik RS*. №. 85/2005, 88/2005. URL: <https://www.paragraf.rs/propisi/krivicni-zakonik-2019.html> (date of access: 09.03.2025).

⁹ Чорний РЛ, 'Проблеми визначення поняття державної діяльності в Законі України про кримінальну відповідальність' (2014) (1) *Право і суспільство* 172–174

посягання обіймати ту чи іншу посаду або мати приналежність до того чи іншого органу.

Звідси випливає, що не може вважатися потерпілою від кримінального правопорушення, передбаченого ст. 112 КК, та особа, яка не легітимізована у своєму статусі (наприклад, у разі, коли вона захопила владу або самопроголосила себе на певній посаді тощо). Так само не можна вважати потерпілим від означеного діяння і такого діяча, який хоча і набув відповідних повноважень у законодавчо встановлений спосіб, але здійснював діяльність, яка сутнісно мала суспільно шкідливий/небезпечний характер. Приміром, не є кримінально караним діянням у сенсі ст. 112 КК таке, що здійснено у зв'язку із невиконанням тим чи іншим міністром обіцянки «посприяти у вирішенні питання» в обмін на одержану неправомірну вигоду, адже за своєю природою такий акт є корупційним правопорушенням. Сам по собі факт недобросовісної поведінки потерпілого, контрверсійність його особистості, низький рівень соціальної довіри до нього тощо не входять до формули «вчинене у зв'язку з його державною діяльністю», доведення якої є необхідною для відповідальності за аналізованою статтею. Тобто посягання на державного діяча має здійснюватися у зв'язку з його правомірною діяльністю, що впливає з його владно відповідальних повноважень.

Щодо «часового проміжку» здійснення державної діяльності потерпілим за цим кримінальним правопорушенням, то таке питання є предметом наукових дискусій. Зокрема, О. А. Чуваков зазначає, що «потерпілим за ст. 112 КК України може бути носій державних або суспільних функцій як *під час* виконання, так і *через деякий час після* виконання відповідних обов'язків. ... Убивство потерпілого з метою припинити його діяльність з виконання державних функцій у *майбутньому* треба також кваліфікувати за ст. 112 КК України»¹ (*курсив наш* – Д. К.). Водночас Ю. В. Юрлов зауважує, що «потерпілий на момент вчинення щодо нього посягання на життя має володіти правовим статусом державного чи громадського діяча, тобто *фактично та юридично перебувати* на одній із перелічених вище посад в органах державної влади,

або ж мати повноважний депутатський мандат ...»² (*курсив наш* – Д. К.).

Убачаємо за можливе приєднатися до другої позиції з огляду на таке. Аби однозначно стверджувати, чи має особа на момент посягання перебувати у статусі того чи іншого державного діяча, варто звернутися до положень про основний безпосередній об'єкт цього злочину. Оминаючи у цій публікації відмінності у наукових поглядах на цю проблему (що певним чином узагальнені у дослідженні О. Ф. Бантишева та О. В. Шамари³), зазначимо, що дотримуємося позиції, за якою шкода зазначеним посяганням безпосередньо заподіюється суспільним відносинам щодо забезпечення основ національної безпеки у політичній сфері. При цьому під «політичною сферою» розуміють «здійснення вищої державної влади, яка забезпечує для держави нормальне функціонування...»⁴. О. О. Кияшко зазначає, що у кінцевому підсумку заподіяння шкоди потерпілому спрямоване на завдання шкоди законній державній чи громадській діяльності⁵. А, відтак, звідси випливає, що конкретне посягання та відповідна особа, що потерпає від нього, мають перебувати у прямому безпосередньому зв'язку. Неможливо завдати шкоди політичній системі шляхом посягання на тих, хто вже не бере участь у її формуванні. Водночас вважаємо за можливе також підкреслити, що перебування особи у «довічному» статусі (наприклад, Президента України, судді Конституційного Суду у відставці) не створює юридичних підстав для кваліфікації вчиненого за ст. 112 КК, адже така особа вже не здійснює відповідні державно-владні функції. Тому ключовою властивістю потерпілого за означеною статтею має визнаватися наявність

² Литвинов ОМ та інші, *Кримінальне право України (у питаннях та відповідях)* (ЮВ Орлов ред, ХНУВС 2023) <<https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/dc9860d8-576d-4474-bb2a-74b8ce8e4134/content>> 255–256

³ Бантишев ОФ та Шамара ОВ, *Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації)* (ТОВ «Віртуальна реальність 2014) <<https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/6197/1/%d0%ba%d1%80%d0%b8%d0%bc%20%d0%b2%d1%96%d0%b4%d0%bf.pdf>> 207–208

⁴ Федішин ІМ, 'Актуальні підходи до розуміння об'єкта складів кримінальних правопорушень, що посягають на діяльність державних та громадських діячів' (2024) (3) Нове українське право 178–179 <<http://dx.doi.org/10.51989/nul.2024.3.22>>

⁵ Кияшко ОО, 'Посягання на життя державного чи громадського діяча: кримінально-правові та компаративістські аспекти' (дис канд юрид наук Національний університет «Одеська юридична академія» 2019) 91

¹ Чуваков ОА, 'Кримінально-правовий захист основ національної безпеки як вектор кримінальної політики держави', *Актуальні проблеми кримінального права, кримінального процесу і криміналістики: теорія та сучасна практика* (Фенікс 2022) <<https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/dc9860d8-576d-4474-bb2a-74b8ce8e4134/content>> 71

у нього реальних, дійсних на момент посягання повноважень.

Висновок. Резюмуючи вищевикладене, зазначимо про таке. На законодавчому рівні, з урахуванням позиції семантичного навантаження поняття «державний діяч», редакція ст. 112 КК потребує істотного удосконалення. Означена позиція пояснюється фрагментарністю кримінально-правового регулювання такої категорії осіб (як на зовнішньому, так і на внутрішньому рівні), хаотичністю розширення їх переліку (що базується на «потребному» баченні) та, відповідно, відсутністю єдиних концептуальних підходів щодо визначення критеріїв належності до такої категорії. У зв'язку з цим найменш затратним та оперативним вирішенням цієї проблеми вбачається уніфікація відповідних переліків за статтями 112, 344 та 346 КК, а при подальших змінах переліку потерпілих – одночасне удосконалення тексту всіх трьох норм. Водночас більш оптимальним кроком у цій площині, на наше переконання, є вироблення доктринального під-

ходу до окреслення чітких критеріїв віднесення тієї чи іншої особи до переліку «державних діячів», ключовим з яких має визнаватися покладання на особу саме керівних повноважень у тому чи іншому секторі державної політики на загальноукраїнському рівні.

На правозастосовному ж рівні при відповіді на запитання, чи є конкретна особа державного діяча потерпілим за ст. 112 КК, варто брати до уваги три ознаки, що випливають із природи його владної діяльності та пов'язані із сутністю основного безпосереднього об'єкта означеного посягання (суспільні відносини щодо забезпечення національної безпеки у політичній сфері). Такими ознаками є: 1) набуття відповідного статусу в установленому законодавством порядку; 2) здійснення діяльності у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України; 3) фактична та юридична приналежність до органу на момент посягання.

REFERENCE

List of legal documents

Legislation

1. Baudžiamasis kodeksas: Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Valstybės žinios, 2000-10-25, Nr. 89–2741. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555> (in Lithuanian)
2. Code Penale of 08.06.1867 no. 1867060850 : à partir du 29 février 2024. *Moniteur belge*. 1867. 9 Juin. URL: <https://www.ejustice.just.fgov.be/eli/loi/1867/06/08/1867060850/justel> (in French)
3. Codice Penale : Regio decreto of 19.10.1930 no. 1398. *Gazzetta Ufficiale*. 1930. 26 October. URL: <https://www.gazzettaufficiale.it/sommario/codici/codicePenale> (in Italian)
4. Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal : Ley Orgánica of 23.11.1995 no. 10/1995 : as of 11 June 2024. *Boletín Oficial del Estado*. 1995. 24 November. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444> (in Spanish)
5. Kodeks karny : Ustawa of 06.06.1997 no. Dziennik Ustaw 1997 nr 88 poz. 553 : as of 13 February 2025. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970880553> (in Polish)
6. Codul penal al Republicii Moldova : of 18.04.2002 no. 985. *Monitorul Oficial*. 2009. 14 April. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143535&lang=ro (date of access: 09.03.2025) (in Romanian)
7. Krivični zakonik : of 29.09.2005. *Sl. glasnik RS*. №. 85/2005, 88/2005. URL: <https://www.paragraf.rs/propisi/krivicni-zakonik-2019.html> (in Slovenian)
8. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon vid 28.12.1960 r. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy*: of. website. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05#Text> (in Ukrainian)
9. Pro Natsionalne antykorupciine biuro Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 14.10.2014 № 1698-VII. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy*: of. website. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1698-18> (in Ukrainian)
10. Pro Rakhunkovu palatu: Zakon Ukrainy vid 02.07.2015 № 576-VIII. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy*: of. website. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19#Text> (in Ukrainian)
11. Pro Sluzhbu bezpeky Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 25.03.1992 № 2229-XII. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy*: of. website. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (in Ukrainian)
12. Pro vnesennia zmin do Kodeksu Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia, Kryminalnoho ta Kryminalnoho protsesualnoho kodeksiv Ukrainy shchodo zaprovadzhennia diialnosti Biuro ekonomichnoi bezpeky Ukrainy ta pov'язanoho z tsym udoskonalennia roboty deiakykh derzhavnykh pravookhoronnykh orhaniv: Zakon Ukrainy

vid 17.11.2021 № 1888-IX. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy*: of. website. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1888-20#n33> (in Ukrainian)

13. Pro Vyshchu radu pravosuddia: Zakon Ukrainy vid 21.12.2016 № 1798-VIII. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy*: of. website. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#n686> (in Ukrainian)

Bibliography

Authored books

1. Bantyshev OF and Shamara OV, *Kryminalna vidpovidalnist za zlochyny proty osnov natsionalnoi bezpeky Ukrainy (problemy kvalifikatsii)* [Criminal liability for crimes against the foundations of national security of Ukraine (problems of qualification)] (TOV «Virtualna realnist» – Virtual Reality LLC 2014) <<https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/6197/1/%d0%ba%d1%80%d0%b8%d0%bc%20%d0%b2%d1%96%d0%b4%d0%bf.pdf>> 240 (in Ukrainian)
2. Lytvynov OM and others, *Kryminalne pravo Ukrainy (u pytanniakh ta vidpovidiakh)* [Criminal Law of Ukraine (in questions and answers)] (YV Orlov ed., KhNUVS – KhNUIA 2023) <<https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/dc9860d8-576d-4474-bb2a-74b8ce8e4134/content>> 520 (in Ukrainian)

Part of the books

3. Chuvakov OA, 'Kryminalno-pravovi zakhyst osnov natsionalnoi bezpeky yak vektor kryminalnoi polityky derzhavy' [Criminal legal protection of the foundations of national security as a vector of the state's criminal policy], *Aktualni problemy kryminalnogo prava, kryminalnogo protsesu i kryminalistyky: teoriia ta suchasna praktyka – Actual problems of criminal law, criminal procedure and criminalistics: theory and modern practice* (Phoenix 2022) <<https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/dc9860d8-576d-4474-bb2a-74b8ce8e4134/content>> 48–84 (in Ukrainian)

Edited books

4. Busel VT (ed) *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Great Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language] (VTF «Perun» 2005) 1728 (in Ukrainian)

Journal articles

5. Moshniha LV, Leonidova OO, 'Oznaky posiahannia na zhyttia osib, yaki uosobliuiut konstytutsiinyi lad ta derzhavnu vladu v Ukraini: analiz polozhen statii 112 Kryminalnogo kodeksu Ukrainy' [Signs of an Attempt on the Life of Persons Embodying the Constitutional Order and State Power in Ukraine: Analysis of the Provisions of Article 112 of the Criminal Code of Ukraine] (2019) (7) *Naukovi zapysky. Seriya Pravo – Scientific notes. Series: Law* 154–158 <<https://doi.org/10.36550/2522-9230.2019.7.30>> (in Ukrainian)
6. Fedyshyn IM, 'Aktualni pidkhody do rozuminnia obiekta skladiv kryminalnykh pravoporushen, shcho posiahaiut na diialnist derzhavnykh ta hromadskykh diiachiv' [Actual Approaches to Understanding the Object of Criminal Offenses Encroaching on the Activities of State and Public Figures] (2024) (3) *Nove ukrainske pravo – New Ukrainian Law* 173–185 <<http://dx.doi.org/10.51989/nul.2024.3.22>> (in Ukrainian)
7. – 'Deiaki aspekty vyznachennia derzhavnogo diiacha v kryminalnomu pravi Ukrainy: poniattia, oznaky, zarubizhnyi dosvid' [Some aspects of the definition of statesman in the criminal law of Ukraine: concept, features, foreign experience] (2023) (6) *Yurydychni naukovy elektronnyi zhurnal – Juridical scientific and electronic journal* 496–501 <<http://dx.doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/115>> (in Ukrainian)
8. Chornyi RL, 'Problemy vyznachennia poniattia derzhavnoi diialnosti v Zakoni Ukrainy pro kryminalnu vidpovidalnist' [Problems of defining the concept of state activity in the Law of Ukraine on Criminal Responsibility] (2014) (1) *Pravo i suspilstvo – Law and Society* 170–175 <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2014_1_34> (in Ukrainian)

Thesis

9. Kyiashko OO, 'Posiahannia na zhyttia derzhavnogo chy hromadskoho diiacha: kryminalno-pravovi ta komparatyvistyski aspekty' [Attempts on the life of a state or public figure: criminal law and comparative aspects] (PhD thesis in Law 12.00.08, Natsionalnyi universytet «Odeska yurydychna akademii» – National University «Odesa Law Academy» 2019) 271 (in Ukrainian)
10. Sotula OS, 'Kryminalna vidpovidalnist za posiahannia na zhyttia derzhavnogo chy hromadskoho diiacha' [Criminal liability for attempts on the life of a state or public figure] (PhD thesis in Law 12.00.08, Natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav – National University of Internal Affairs 2003) 201 (in Ukrainian)

Archives

11. Materialy proektu Kryminalnogo kodeksu Ukrainy 2001 roku. Knyha 5 (1999–2000 rr.) [Materials of the Draft Criminal Code of Ukraine 2001. Book 5 (1999–2000)], Kharkiv, Naukovo-doslidnyi instytut vyvchennia problem zlochynnosti imeni akademika V. V. Stashysa Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy – Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems National Academy of Law Sciences of Ukraine, № 132SB, Ark. 448) (in Ukrainian)

Куковинець Д. О.

Державний діяч як потерпілий за ст. 112 КК України: до проблеми визначення

Стаття присвячена дослідженню проблеми кримінально-правової охорони державного діяча як потерпілого за ст. 112 КК, забезпечення життя якого розглядається як гарантія політичної стабільності у державі.

Крізь призму вивчення етимологічної природи поняття «державний діяч» та дослідження історичних аспектів проектування ст. 112 КК доводиться обґрунтованість та доцільність «перелікового підходу» до окреслення такої категорії потерпілих у диспозиції статті. Водночас авторка акцентує увагу, що такий спосіб викладу має і свої недоліки. Перший із них полягає у несистемних змінах до переліку таких осіб, що породжує ситуацію фрагментарної нормативно-правової оцінки, яка має як зовнішній, так і внутрішній вияв. Другий – стосується доцільності включення до категорії «державний діяч» осіб, які не виконують керівні функції у державно-владній структурі. З огляду на представлені недоліки авторка наголошує на необхідності внесення змін до ст. 112 КК. Ключовим критерієм, який має братися до уваги у цій площині, називає покладання на особу керівних повноважень у тому чи іншому секторі державної політики на загальноукраїнському рівні. Враховуючи такі уточнення, дослідниця називає змістовні ознаки потерпілого як обов'язкової конститутивної компоненти посягання за аналізованою статтею, доведення яких є необхідним для притягнення винного до відповідальності.

Ключові слова: національна безпека, державний діяч, потерпілий, політична стабільність, посягання на життя.

Kukovynets D. O. A

**statesman as a victim under Article 112 of the Criminal Code of Ukraine:
the problem of definition**

The article is devoted to the study of the problem of the criminal legal protection of a statesman as a victim under Article 112 of the Criminal Code, whose life is considered a guarantee of political stability in the state.

Through the prism of studying the etymological nature of the concept of «statesman» and researching the historical aspects of the drafting of Article 112 of the Criminal Code, the author proves the validity and expediency of the «list approach» to defining this category of victims in the disposition of the article. At the same time, the author emphasises that this method of presentation has its drawbacks. The first of these is the unsystematic changes to the list of such persons, which creates a situation of fragmented regulatory and legal assessment, which has both external and internal manifestations. The second relates to the appropriateness of including in the category of «statesman» persons who do not perform governance functions in the state power structure. In view of these shortcomings, the author emphasises the need to amend Article 112 of the CC. The key criterion that should be taken into account is the fact that a person is entrusted with managerial powers in a specific area of public policy at the national level. In light of these clarifications, the researcher identifies the substantive characteristics of the victim as a mandatory component of the offence under the analysed article, the proof of which is necessary to bring the perpetrator to justice. These are: 1) legal status; 2) actions within powers and law; 3) actual/legal link at offense time.

Keywords: national security, statesman, victim, political stability, assassination attempt.

Стаття надійшла до редакції: 15.04.2025 р.

Прийнята до друку: 20.06.2025 р.